

Nordisk Folkerigsdag, Island, 28. – 30. juli 2006

Uffe Geertsen:

Norden som foregangsland i demokratisk miljø- og energipolitik

Disposition:

- I De store udfordringer
- II De nordiske landes miljøindsats
- III Miljø—og energipolitikken generelt
- IV Klima-krisen
- V Nordisk energisamarbejde
- VI En levedygtig energistrategi for de nordiske lande
- VII Handlemuligheder
- VIII Konklusioner
- IX Litteratur

I De store udfordringer:

- a) Vækst-dynamikken: Kloden kan ikke holde til det (håndteringen af dyrkningsjord, vandressourcer, fiskebestand og havdyr, kemikaliseringen). I-landene bremser ikke deres vækst – og nu kommer de store u-lande med!
- b) Opgaven bliver på demokratisk vis at tøjle den materielle væksts økonomiske kræfter.
- c) Den økonomisk-sociale polarisering: Velstand og rigdom avler overforbrug. Fattigdom nedslider!

- e) Drivhusgas/væksthusgas-udledningerne. År 2030 forventes nu 3 graders stigning i middeltemperaturen. Katastrofalt!
- f) Transport-dynamikken, specielt biler og fly. Det globale marked medfører en stadig stigende transport af varer kloden rundt. Industrivarer – fødevarer. Regionalisering.
- g) At de nordiske regeringer i højere grad øger deres samlede indflydelse internationalt: At koordinere og så vidt muligt stå sammen i forhandlinger i EU, WTO, FN osv.
- h) At de nordiske NGO'er gør ligeså - naturligvis uden at isolere sig fra øvrige samarbejdspartnere i Europa og ud over kloden.

II Nordiske landes miljøindsats

Vi er ca. 25 mill. Mennesker - men en af verdens højeste gennemsnits-indkomster, - og måske endnu vigtigere: med en noget bedre indkomstfordeling. Så vi bør kunne udrette en hel del!

De nordiske lande har gennem de seneste 30 år udviklet miljø- og energipolitikker, som i nogen grad gør os rustede til at tage de nødvendige videre skridt. Dvs. i politikker, som vil kunne tilstræbe egentlig miljø- og energimæssige bæredygtighed, - som vi langt fra har nået i dag. Vi er en række foregangslande!

Der er altså fortsat langt igen til en bæredygtig udvikling, både på miljøfeltet generelt og inden for energipolitikken. Tænk blot på klimaproblemerne, frembragt af drivhusgasser. Eller tænk på det hårde pres på planter og dyr, incl. fisk og havpattedyr. Eller tænk på den voldsomme kemikalisering af stort set alt i vore omgivelser, industriprodukter, fødevarer, muld og vand, - mange steder luften med. 80 - 100.000 nye kemikalier, hvis virkninger

langt fra er tilstrækkeligt kendte. Tænk også på overbelastningen af landbrugsjorden og vandressourcerne i mange lande og store regioner af kloden. Dyrkningsjorden degraderes ganske langsomt og ferskvandsressourcerne overforbruges groft. Kloden kan ikke holde til vores måder at bruge den på.

Så der er langt igen. Den bedste opmuntring er, at vi dog så småt er gået i gang her nordpå - og faktisk er nået længere end de fleste andre lande og regioner. Vi har en mulighed for at komme videre!

Den bedste opmuntring er også, at offentligheden i de nordiske lande er ret vågen og kritisk med mht. regeringernes håndtering af miljø- og klima- og energipolitikken. Demokratiet fungerer så nogenlunde!

III Miljø- og energipolitikken generelt

Jeg vil i det følgende se på en række aspekter i miljøpolitik og her især klima- og energipolitikken, som jeg fagligt har beskæftiget mig mest med. Og i energipolitikken især komme ind på nogle nordiske aspekter.

Nu først et par mere grundlæggende synspunkter.

Miljøproblemerne er jo helt klart verdensomspændende. De bliver ikke løst, hvis ikke vi bearbejder de forhold, de udspringer af. Man må gå til problemernes rod, hvis noget skal løses. Her er det soleklart, at det er uligheden i verden, polariseringen mellem velstående og rige på den ene side og fattige på den anden side, som er både de politiske spændingers og krigenes baggrund. Men det er også miljøproblemernes baggrund.

Samfundenes stigende spaltning mellem rige og fattige mennesker afføder de allerstørste miljøproblemer (de velstående og rige samfund overudnytter alle mulige ressourcer i et

helt utroligt omfang (skaber drivhusgasser mmm), de fattige nedslider de områder, som de er henvist til at leve på (nedbryder græsningsarealer og skove for at skaffe mad og brændsel osv.)). Alt dette er belyst grundigt i bogen "Globale Udfordringer. Miljø, udvikling og sikkerhed", udgivet af MS for få år siden.

Løsningen af de globale miljøproblemer skal derfor ses i sammenhæng med løsningen af polariseringens problem, fattigdommens og den samtidige overvældende rigdoms problem. Vi bliver pinedød nødt til at lære at dele noget bedre. Samt lære at holde hus med naturrigdommene, bruge dem skånsomt, genbruge dem. Kort og godt: Gi' kloden videre til vore efterkommere i en bedre og mere holdbar stand, en vi selv har modtaget den og selv forvalter den. Og det haster. Næste gang, vi skal til Island, skal vi sejle herop!

IV Klima-krisen

Klimaproblemet er - efter stadig flere indsigtfuldes vurdering - verdens største miljøproblem. Man kan henvise til Al Gores nylige udtalelser og film. Og man kan henvise til den kommende rapport fra FN's Klimapanel, IPCC. Det britiske The Times har (iflg. Ritzau Online 4. maj 2006) gengivet et udkast til IPCC's kommende statusrapport, som ventes udgivet i foråret 2007.

Dette udkast udtrykker, at i år 2050 vil kloden være mindst tre gradere varmere. Det vil betyde en katastrofe for 400 millioner mennesker, som kastes ud i tørke og hungersnød. For mennesker i polarområder kan det betyde, at hele deres livsgrundlag forsvinder. Som helhed vil de 3 graders gennemsnitlige opvarmning formentlig overskride klodens tålegrænser. Yderligere forstærkningsprocesser sætter i gang, når f.eks. tundraerne smelter. Der eksisterer et par forståelses-problemer, jeg vil nævne. Niveau-problemet (at krisen er

langt større end politikere og medier i reglen giver udtryk for - og politikerne slet ikke handler efter), samt Tids-problemet (at sagen er akut hastende). I det følgende vil jeg uddybe dette, at løsningsmulighederne er politiske, økonomiske og kulturelle mere end noget andet. Og denne kerne belyses ikke altid klart og grundigt.

Hvad angår de nødvendige investeringer og de nødvendige tekniske løsninger, - så er det alt sammen særdeles overkommeligt!

Men sagen er, at klodens miljøproblemer hænger sammen med de fremherskende og mere og mere udbredte samfundssystemer (økonomi, konfliktløsningsformer og "udviklingsformer"). I virkeligheden er miljøproblemerne helt sammenknyttet med disse former.

Klima-krisen viser sig med alvorlige virkninger på mangfoldige måder og i mange og højst forskellige egne af kloden. Det drejer sig om: (hurtigt nævnt, - for vi kender det jo alle)

a) De direkte varmekvælvninger (nedsmeltning af gletchere i bl.a. Alperne, Grønland, smeltning af isen i Polarhavet, smeltning af tundraer og permafrost i Alaska og Siberien, hvorved endnu flere klimagasser frigøres osv). Skovbrande, ørkendannelse, vandstandsstigninger.

b) Ændrede nedbørs-former (ørkendannelse m.m.m.)

Direkte virkninger i øvrigt af ændringer i varme og nedbør (store forskydninger af plantebælter med drastiske ændringer for landbrug og dyrehold - og for artsmangfoldigheden i alt)

Ændrede livs- og udbredelses-betingelser for mikroorganismer (malaria vil forskyde sig til

hidtil malariafrie områder; tilsvarende for andre sygdomme)

(Helt specielle virkninger (mulig opbremsning af Golfstrømmen med evt. meget store ændringer for livsbetingelserne i Nordeuropa))

Miljøproblemerne har overrasket mennesker og politikere – mere og mere gennem de senestes 30 – 40 år. Ejendommeligt nok, for miljøkatastrofer har der været så mange steder på kloden frem igennem tiden. (Clive Ponting: En grøn verdenshistorie).

Problemerne er accellereret voldsomt siden 2. verdenskrig med vækst-økonomiernes eksplosion.

Den økonomiske liberalismes og nu nylibetalismens meget stærke vækst-mekanismer næsten tvinger samfundene til et uafbrudt merforbrug af materielle ting og sager fra nye køkkener og biler til stadig større boliger og endnu længere rejser. Men man kan faktisk styre markedet ud fra demokratisk vedtagne samfundsmæssige og menneskelige hensyn. Og uden at havne i planøkonomi. Det skal jeg vende tilbage til.

Niveau-problemet og Tidsproblemet: Vi gør ikke nær nok. Det går slet ikke stærkt nok!

Mange politikere og medier fortæller, at hvis vi kan leve op til Kyoto-kravene, og hvis vi kan få især USA og Kina med, så kan vi i store træk fortsætte de nuværende industri-, transport- og forbrugsformer, - naturligvis skridt for skridt justeret for CO₂-producerende energiforbrug. En del ved godt, at Kyoto kun er et første skridt og at der skal strammes op efter år 2012.

Men der en overvældende mangel på indsigt i problemets virkelige størrelse (altså niveau-problemet). Samt mangel på indsigt i hvor hastigt problemet i disse år vokser

(tidsproblemet)

Og dermed: hvor store ændringer i industri-, transport- og forbrugskultur der skal til, og hvor hurtigt de drastiske ændringer skal gennemføres.

Vi kan derfor slet ikke vente på at lande som USA m.fl., (samt en masse delvis industrialiserede u-lande) kommer tilstrækkeligt drastisk i gang. Norden og Europa må gå kraftigt i spidsen. De vil skabe udfordringer og eksempler for den øvrige verden. Og det vil give os selv en masse fordele mht. erhvervsudvikling, eksport, sundt klima osv.

Politikere og de allerfleste medier har slet ikke taget virkelig fat på at oplyse, drøfte og formulere konkret politik i forhold til klimaproblemets størrelsesorden og dermed ikke realiseret, hvilke hastende og drastiske ændringsprocesser, som skal gennemføres.

V Nordisk energisamarbejde

Først skal nævnes ”Handlingsplan for det nordiske energisamarbejde 2006 – 2009”

Den rummer en række glimrende politik-forslag.

De forskellige planer, som udarbejdes, har mange gode synspunkter og hensigsterklæringer, - men meget få bindende aftaler, - om nogen?

Det hænger sammen med det nordiske samarbejdes art, - de delegerede skal altid tilbage til deres respektive regeringer og søge forslagene afpasset og vedtaget.

Men målsætningen har visse betænkelige træk: De væsentligste udfordringer:

Forsyningssikkerhed OK

Konkurrencedygtighed OK

Økonomisk vækst ??

Miljømæssig bæredygtighed OK

Det fremhæves som det første, at virkemidlerne skal være markedsorienterede og omkostningseffektive samt bidrage til implementeringen af den nordiske strategi for holdbar udvikling.

Men ”Omkostningseffektiv markedsorientering” betyder i alm. politikersprog, at de samfundsmæssige og sundhedsmæssige omkostninger ved f.eks. kul, olie, gas og a-kraft ikke kommer til at indgå i disse varers priser !!! – Og så er vi faktisk ikke nået nogen vegne.

Ud over Nordisk Råd/Ministerråd er der også andre, som tager fat. Hvert af de nordiske lande har sine eksempler. Jeg skal for Danmarks vedkommende nævne initiativer taget af den danske ingeniørforening i samarbejde med det danske Teknologiråd.

Nævnes skal også forslag fra den svenske regering, som her i sommer har fremlagt plan for at opnå olie-uafhængighed. Dette skal ske ved hjælp af biomasse, sol- og vindenergi, vandkraft, energibesparelser – og a-kraft. Og der findes naturligvis flere nationale udspil, bl.a. har Norge over de næste 3 år afsat 20 milliarder kr. til en energifond til støtte for Vedv. Energi, - til F&U. Danmark er langt bagud.

Ligeledes skal nævnes et helt aktuelt udredningsarbejde foretaget af Nordisk Ministerråd og nordisk Råd i samarbejde med en privat tænketank ”Mandag Morgen”. ”Norden som global vinderregion. På sporet af den nordiske konkurrencemodell”

(Beskrevet i ”Frit Norden nr. 1 – 2006)

Det er ganske interessante kvaliteter, som arbejdsgruppen fremhæver for Nordens vedkommende: 1) Større lighed mellem mennesker. 2) Mere tillid mellem mennesker, 3) Lidt fladere strukturer, 4) ”Injektion” (at drage mange ind i processerne/udviklingsarbejdet), 5) Omstillingsevne/Fleksibilitet, 6) Respekt for naturen (bæredygtighed og helhedstænkning), 7) Arbejdsomhed, personligt ansvar og effektivitet, 8) Design og funktionalitet (i arkitektur og i formgivning af produkter m.v.)

Nordisk samarbejde på miljø- og energifelterne er oplagt indadtil, det vender jeg tilbage til. Gensidig inspiration og kappestrid giver ind imellem et skub fremad!

Men også udadtil: Tilsammen er vi ret stærke internationalt. Efter min vurdering bruger vi denne styrke for lidt. F.eks. mht. at bremse import af farlige kemikalier!

Danmark har over 30 år stærkt forøget sit BNP – næsten uden at øge energiforbruget. Hvordan – ved bedre isolering af bygninger og mere effektive tekniske apparater og processer. Men i disse år skrider det: Vi bygger større huse og supermarkeder osv., kører i større biler og vi fylder vore hjem med stadig mere elektrisk grej. Forbrugsfesterne kører derud ad!

Men kort fortalt har Danmark tre succeser: Vindkraft, Kraftvarme (altså udnyttelse af spildvarmen ved el-produktion), Energibesparelser (som skal i gang igen). Og så har vi i hvert fald to større fiaskoer, at vi endnu ikke har fået gjort op med den stærkt forurenende kul-kraft. Det er svært, for vi har ingen vandkraft (eller heldigvis a-kraft) at sætte i stedet, men vi burde være endnu bedre på vej, end vi er. Den anden fiasko er transportsektoren, - privatbilismen, som vokser og vokser – uden grund, for vi kunne godt køre i lidt mindre biler, og vi kunne i den grad udbygge cyklismen og den kollektive transport.

Samsø – Vedvarende Energi Ø! Interesserede delegationer fra hele verden rejser til Samsø for at lære, hvordan denne ø på 10 år er blevet energi-selvforsynende! Og Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi i Thy, Nordvestjylland besøges ligeledes af delegationer fra nær og fjern.

Liberaliseringen af energisektorerne kan slet ikke klare den nødvendige langsigtede planlægning og gennemførelse af et lands energiforsyning.

Sagen er jo, at markeds kræfterne foretager deres investeringer med en horisont på 3 – 5 år. Inden for den periode skal investeringerne give overskud. Men energianlægs økonomi skal

ses over en langt længere tidshorisont på 30 til 40 år. – hvor de måske først giver overskud netop på længere sigt.

Og måske slet ikke giver overskud, medmindre man indregner prisen på alle de eksterne fordele og ulemper, der er ved de forskellige energiformer og teknologier. F.eks. er vindkraft for længe blevet konkurrencedygtigt i sammenligning med kul, olie, naturgas og a-kraft, dersom man indregner prisen på alle de miljømæssige og samfundsmæssige udgifter, som der faktisk er ved de traditionelle og ikke-bæredygtige energiformer. – Altså indfører retvisende priser.

VI En levedygtig energistrategi for de nordiske lande 2006 - 2030

Greenpeace, Norden, har engageret energiforskeren Klaus Illum til at gennemføre en vigtig udredning, som er central for mit emne. Samme udredning er i omtalt af Leif Kajberg i Frit Norden nr. 2/06.

Titlen er ”En levedygtig, langtidsholdbar Energi Strategi for de nordiske lande 2006 – 2030”

Illum har gennemregnet mulighederne for, at de nordiske lande (N, S, SF, DK) integrerer deres energiforsyninger med det formål at gøre systemet langtids holdbart i miljømæssig og økonomisk henseende, - med opfyldelse af kravene til en radikal reduktion af drivhusgas og med afvikling af kul-kraft og a-kraft. Samt med opnåelse af maksimal selvforsyning.

Er det muligt? Ja, helt indlysende. Det kræver planlægning og investeringer. Men med frigørelsen fra de stigende oliepriser bliver det økonomisk fuldt ud gennemførligt.

Sagen er jo bl.a., at de bæredygtige energiressourcer – vedvarende energi – er til stede i fuldt ud tilstrækkelig mængde i Norden

Tilsammen har de nordiske lande vedvarende energi ressourcer i et enestående omfang - set i forhold til de fleste andre regioner – og set i forhold til det samlede befolkningstal.

Island er unikt med sin vandkraft og sin geotermiske energi. Overvældende er også vandkraften i Norge og Sverige. Og endvidere de enorme vindomsuste kystlinier ikke mindst i Norge og Danmark, men også med gode muligheder for Sverige og Finland. Og det gælder meget omfattende biomasse-ressourcer i træaffald, halm og andre typer af planterester i alle landene.

De bæredygtige ressourcer er til stede i et så stort omfang, at hvis ikke Norden skulle kunne blive selvforsynende på bæredygtig vis, så er der heller ingen andre regioner, som kan! Og så passer ressourcerne ret godt sammen. Vindkraft, som alle landene bliver nødt til at bruge, behøver lagrings-kapacitet. Netop det er de store vandkraft reservoirer fremragende til at opfylde (Vandstanden lav for tiden. Norge og Sverige bruger alt for megen strøm! – 4 gange dansk forbrug i Norge, 2,5 gange dansk forbrug i Sverige). Illums plan indbefatter kraftige energibesparelser og i det hele langt mere effektiv brug af alle former for energiressourcer.

Økonomisk og med hensyn til forsyningssikkerhed – så er det bare om at komme i gang. Olie og gas og uran vil med årene blive stadig dyrere, når de mere sparsomme og kostbare forekomster skal hentes op – til et marked, hvor de største lande som USA og Kina vil konkurrere stadig hårdere om forsyningerne. Rusland, Indien, Brasilien osv. Krigene om olien og naturgassen og deres rørledninger er allerede i gang, mest påfaldende i Tjetjenien, Afghanistan og Irak.

(Illums økonomiberegninger ser på to scenarier A) Business as usual, B) Bæredygtigt energiforbrug)

Det springende punkt er ingenlunde økonomisk eller teknisk, for teknisk-økonomisk lader en integreret nordisk selvforsyning sig fint gøre. Problemet er politisk og institutionelt: Vil politikerne, energiselskaberne og institutionernes magtfulde ledere samarbejde? (Frede Hvelplunds disputats, ”Erkendelse og forandring” gennemgår og analyserer dybtgående dette spørgsmål)

Klaus Illum: ”Kortlægning af Energipolitikens teknologiske råderum” Juli 06
Greenpeace, Kbh. Politikerne planlægger uden tilstrækkelig indsigt muligheder og vanskeligheder, økonomisk, forsyningsmæssigt, teknisk osv.

VII Handlemuligheder

Som allerede understreget: Det gælder alle Miljø-problemerne (og derfor løsningsmuligheden): De er politiske, økonomiske, kulturelle langt mere end de er tekniske. Sagt med andre ord: Problemerne er til at løse hvis vi politisk, økonomisk og kulturelt ønsker det - og handlede derefter. Dér er punktet, hvorom det hele drejer sig. Men hvordan styre udviklingen?

Et virkelig godt styringsredskab: Grønne afgifter på miljø-forurening har gennem de seneste 15 – 20 år vist sig at være et virkelig godt styringsredskab. (Det Økologiske Råd i DK gør her en indsats, - såvel som i energipolitikken som helhed).

Hvad grønne afgifter angår, så har Nordisk Ministerråd i denne sommer fremlagt en rapport ”Brug af økonomiske virkemidler i miljøpolitikken i de nordiske og baltiske lande 2001 – 2005”

Afgifterne har i de nordiske lande virkelig nedbragt spildevandsudledninger, affaldsmængder, CO₂-udslip mm. Afgifterne tegner sig for 6 – 10 procent af skatteindtægterne.

For nylig har Estlands regering besluttet at øge de grønne afgifter som led i at indkomstskatten sænkes med 6 procent. Tilsvarende omlægger Sverige skatter for i alt 30 mia. kr. fra indkomst til energiforbrug og forurening som led i en 10-års plan.

Økonomisk styring, - premiering for god miljøopførsel, straf for dårlig. Miljøpremiering og afgifter er effektiv markedsstyring. Støtte til grønne investeringer ligeså. Markedsstyring har altid været af den største betydning i enhver markedsbaseret økonomi (Tigrene i Asien, Tyskland og Sverige i industrialismens barndom, Danmark så vindeventyret kunne udvikles)

Skatter må og skal over på forbrug af materielle goder.

Miljøafgifter kan indrettes efter, at forureneren skal betale. Eller de kan indrettes efter, at et bestemt miljømæssigt mål ønskes opnået (CO₂-afgifter mm). Vil i visse omfang tjene begge formål.

Retvisende priser på alle ressourceforbrugende og forurenende varer (materialer, forbrugsvarer, elektricitet, kul, olie, gas og uran.) er afgørende. Store EU- og DMU-undersøgelser har for længst påvist Vedv. Energi – konkurrencedygtigheden.

VIII Konklusion

De samfunds-mekanismer, som fremmer uhæmmet vækst og uhæmmet polarisering må og skal forstås og behandles!

Miljø- og energi-problemerne er i den grad undervurderede.

Oplagt at arbejde på samlet indsats fra de nordiske lande.

NGO.erne naturligvis med! Og ikke nok med det: Bærekraftig miljø- og energihåndtering må som i 1960.erne og 70.erne atter blive en folkesag!

Jeg har ikke omtalt de enorme erhvervsmuligheder, som forskning, udvikling og eksport af bæredygtigheds-teknologierne rummer! Det må ske inden for en ligevægts-økonomi.

Lysten driver værket! Og at være pionerer for en vigtig sag og udvikling er i den grad oplivende!

Miljøbevidsthed – Naturforståelse – som ikke mindst nordiske digtere har udtrykt det. Som jeg ser det, så er problemet i sidste instans, at vi opfatter naturen som blot dødt materiale, som vi kan gøre med, hvad vi vil. – Ikke som levende helheder, som vi selv er dele af, skal leve i og skal samvirke med!

Som sagt: Næste gang sejler vi op til denne skønne ø, - dette spillevende og initiativrige og inspirerende land!

IX Litteratur:

Nordisk Råds og Nordisk Ministerråds udgivelser www.norden.org

”Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden”, Nordisk Råd og Ministerråd

”Handlingsplan for det nordiske energisamarbejde 2006-2009”, Nordisk Råd og Ministerråd.

Det Økologiske Råds udgivelser. www.ecocouncil.dk

”Afgiftsreform og energibesparelser”, 2006, Det Økologiske Råd

”Fra ”Energistrategi 2025” til ”Energiplan 2050”, 2005, Det Økologiske Råd.

”Energibesparelser”, 2005, Det Økologiske Råd.

Klaus Illum: ”A Viable Strategy for the Nordic Countries 2006 – 2030” Greenpeace, Kbh.

Klaus Illum og Tarjei Haaland: Energipolitikens teknologiske råderum. Juli 2006.

Greenpeace, Kbh.

Uffe Geertsen (red): ”Globale udfordringer”, 2001, Mellemlfolkeligt Samvirke, Kbh.

Jørgen Kjetil Knudsen: ”Energi og miljø – fra separation til sektorintegration. En studie av energipolitisk styring og miljøansvar på departementsnivå i Danmark og Norge” Nansen Instituttet, FNI-Rapport 02/2001.

Clive Ponting: ”En grøn Verdenshistorie, 1992, Schönberg, Kbh.

Hermann Scheer: ”En solar Verdensøkonomi”, 2002, Hovedland, Kbh.

Herman E. Daly: "Efter Væksten. Den bæredygtige udviklings økonomi" 1997,
Hovedland, Kbh.